

Metafora na razmeđu koncepata, jezika i diskursa

Stanojević, Mateusz-Milan

Source / Izvornik: **Jezikoslovlje, 2020, 21., 149 - 178**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.29162/jez.2020.6>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:233645>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-03**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

UDK 81'373.612.2

Pregledni članak

Prihvaćen za tisak 16.02. 2020

<https://doi.org/10.29162/jez.2020.6>**Mateusz-Milan Stanojević**

Sveučilište u Zagrebu

Metafora na razmeđu konceptata, jezika i diskursa

U ovom se radu izlaže „treći put“ u često suprotnim shvaćanjima metafora kao konceptualne odnosno diskursne pojave. Metafora se sagledava kao sposobnost metaforizacije koja je zajednička i globalna, ali koja na presudan način ovisi o lokalnim faktorima. Ističu se jezični čimbenici koji utječu na metafore: eksplicitnost odnosno implicitnost, različita metaforičnost različitih gramatičkih oblika i leksičke značajke izraza koji se odnose na izvornu domenu. Na diskursnoj razini govori se o grozdovima metafora i ulozi metafora u stvaranju emocionalnog stila. Navedeni se elementi smještaju među suvremene teorije metafore, posebice trodimenzionalnu teoriju metafore Gerarda Steena i Kövecsesov kontekstualni model metafore. Na kraju se izvlače metodološke posljedice opisanog „trećeg puta“ za istraživanje metafora.

Key words: konceptualna metafora; diskursna metafora; gramatika; diskurs; metodologija.

1. Uvod

Sada već klasična teorija konceptualne metafore koju su 1980. formulirali Lakoff i Johnson (Lakoff i Johnson 1980; hrvatski prijevod 2015) konceptualnu metaforu definira kao način shvaćanja jedne domene znanja pomoću druge. Pogledajmo nekoliko primjera:

- (1) *Koga briga kako je u Norveškoj ... pa nećemo valjda zatvarati **cvijet hrvatske nacije**, tko je nama korovu kriv što imamo aute koji se počnu raspadati pri brzini od cca 80 km / h.*

- (2) ružičasta *ocvala imperijalna nacija*¹
- (3) *Današnji neprijatelji hr. naroda su daleko inteligentniji od onih u prošlosti, te znaju da ako nas žele pokoriti, prvo moraju uništiti **korijen nacije** (ono o što se uvijek oslanjala), a tek tada mogu uvesti svoj jezik, običaje i uvjerenje.*
- (4) *Sada, međutim, ispada da su komunisti vodili pronatalitetniju politiku od ovih danas i da su nacionalisti dolaskom na vlast 1990. godine opasno okljaštrili **biološko stablo svoje nacije**.*

U primjerima (1–4), koristeći se različitim gramatičkim konstrukcijama, naciju opisujemo pomoću izraza koji su vezani uz biljke (*cvijet* u primjeru 1, *ocvala* u primjeru 2, *korijen* u primjeru 3 i *stablo* u primjeru 4). U konceptualnoj teoriji metafore jezični se izrazi uzimaju kao pokazatelj konceptualnih veza – u ovom slučaju, veze u kojoj se ciljna domena NACIJE shvaća kao izvorna domena BILJAKA. Nazivi domena nisu važni – važno je da između dvije različite domene – ciljne i izvorne – postoji niz preslikavanja koji dijelove izvorne domene preslikavaju na ciljnu. Preslikavanja su djelomična, što znači da se na ciljnu domenu preslikavaju samo neki elementi znanja o izvornoj domeni. Djelomičnost je logički nužna – ako bi se na izvornu domenu preslikavali baš svi elementi ciljne domene, ona bi bila sasvim jednaka izvornoj (pa za nju ne bi bilo potrebe). Tako se na domenu NACIJA konvencionalno ne preslikavaju elementi vezani uz naša znanja o zalijevanju biljaka – pretraga leme *zalijevati* u udaljenosti od pet mjesta lijevo i desno od leme *nacija* u korpusu hrWaC ne daje rezultata s primjerima metafora.

Za razliku od teorije konceptualne metafore koja naglašava spoznajne čimbenike, u diskursnom shvaćanju ističe se da metafora oblikuje društvenu stvarnost u interakciji (jedan takav pionirski rad jest Chilton i Ilyin 1993; za pregled na hrvatskom v. Šarić 2014). U tom se pogledu detaljnije sagledavaju jezične značajke metaforičkih izraza, njihova povezanost s lokalnim kontekstom kao i njihova komunikacijska uloga. Iz diskursne perspektive, u primjeru (1) važno bi bilo naglasiti da je riječ o konstruiranju nacije u dijaloškom kontekstu foruma, gdje govornik riječ *cvijet* suprotstavlja riječi *korov* kako bi – zajedno s drugim elementima primjera – dao negativnu, sarkastičnu evaluaciju trenutne političke situacije.

Konceptualni i diskursni pristupi metaforama često se uzimaju kao sasvim oprečni. Metafora se shvaća kao samo konceptualna ili samo jezična pojava odnosno

---

¹ Primjeri (1) i (2) preuzeti su iz rada Stanojević (2019a). Primjeri (3) i (4) nađeni su za ovaj rad. Svi primjeri u radu, ako nije drukčije navedeno, preuzeti su iz korpusa hrWaC (Ljubešić i Klubička 2014). Primjeri nisu mijenjani niti lektorirani.

kao pojava koja je samo utjelovljena ili samo sociokognitivno ukotvljena (za pregled v. Hampe 2017). Premda polovi ovih opreka nisu nespojivi u koherentan model, način njihova spajanja u jedinstvenu cjelinu često stavlja naglasak na konceptualnu ili diskursnu krajnost.

U ovom se radu zauziman za treći put – lokalni pogled na metaforu, u kojem se, uz spoznajne elemente, kod analize metafora ne zanemaruju njihove jezične i diskursne karakteristike. Za razliku od trodimenzionalne teorije metafora Gerarda Steena (2008: 230–238) – još jednog zagovornika trećeg puta – dajem detaljan opis i oprimjerenje gramatičkih i diskurzivnih elemenata koje smatram temeljnim za istraživanje metafore i koji imaju jasne posljedice za metodologiju rada. Za razliku od Kövecseseva (2015) kontekstualnog modela metafore, zalažem se za primarnost lokalnih, a ne globalnih faktora.

Rad započinje pregledom lokalnoga i globalnoga u konceptualnoj metafori. U trećem potpoglavlju razrađujem jezične i gramatičke elemente koje smatram ključnima za analizu metafora. U četvrtom potpoglavlju okrećem se diskursnom pogledu na metaforu te ukazujem na pojavu metafora u grozdovima i rekontekstualizaciji. U zaključnom dijelu raspravljam o tome kako opisani elementi čine jedinstvenu sliku te koje posljedice takvo shvaćanje ima na metodologiju istraživanja metafora.

2. Lokalno i globalno u konceptualnoj metafori

U ovom odlomku bavimo se načinom na koji se lokalno i globalno očituje u konceptualnoj metafori. Prvo razmatramo pitanje inovativnosti i okvira interpretacije, a zatim Steenovu (2008) trodimenzionalnu metaforu i Kövecsesev (2015) model konceptualne metafore.

2.1. Inovativnost i okviri interpretacije

Konceptualna se metafora temelji na sagledavanju jezičnih podataka iz spoznajne perspektive, što znači da jezični podaci igraju važnost samo ako mogu otkriti važne konceptualne zakonitosti. Tako je ključno u primjerima (1–4) da ukazuju na konceptualnu metaforu NACIJA JE BILJKA, bez obzira na različite jezične izričaje. Taj je pristup nužno globalan jer naglašava zajedničko i konvencionalno. Lokalni aspekti metafore u teoriji konceptualne metafore javljaju se posebno u istraživanju inovativnih metafora i u shvaćanju metafora kao načina zadavanja okvira interpretacije stvarnosti.

Inovativnost se u teoriji konceptualne metafore prvotno promatrala kroz prizmu književnosti (Lakoff i Turner 1989) odnosno poetskog, literarnog uma (Turner 1996), a sagledavala se kroz istraživanje mehanizama/ograničenja koji je omogućuju. Osnovno je ograničenje poetskih metafora da su one (uglavnom) inovativne na jezičnoj, a ne na konceptualnoj razini. U književnosti se inovativni izrazi metafore na jezičnoj razini ponajviše vežu uz konvencionalnu konceptualnu metaforu koja se pomoću tehnika propitivanja, razrade, proširivanja i kombiniranja mijenja (Lakoff i Turner 1989: 50). Brojne primjere daju Lakoff i Turner (1989), a na hrvatskom Žic Fuchs (1992).

Ako postoji inovativnost i na konceptualnoj razini, ona uglavnom zahtijeva dodatna objašnjenja metafore kako bi se omogućilo njezino pravilno tumačenje. Ilustracija navedenoga jest dobro poznat primjer iz filma *Forrest Gump*, gdje glavni lik govori o životu kao o bombonjeri.

- (5) *My momma always said life was like a box of chocolates. You never know what you're gonna get.*

‘Moja mama je uvijek govorila da je život poput bombonjere. Nikad ne znaš što ćeš dobiti.’

U inovativnoj metafori (5), bez dodatnog objašnjenja u drugom dijelu rečenice (*Nikad ne znaš što ćeš dobiti*) tumačenje inovativne i jednokratne metafore ŽIVOT JE BOMBONJERA ne bi bio jasan.²

Svaki jezični metaforički izraz te svaka inovativna i konvencionalna konceptualna metafora, zbog djelomičnosti preslikavanja, ističu ili skrivaju neki aspekt ciljne domene. Na taj način, metafora zadaje referentni okvir za tumačenje ciljne domene. Na primjer, metaforom NACIJA JE BILJKA ističemo nastanak nacije i činjenicu da nacija ima pripadnike, ali ne ističemo (a možda čak i skrivamo) da nacije smatramo jasno odjelitim entitetima s granicama. Pojam zadavanja okvira interpretacije nastaje na temelju rada Ervinga Goffmana (Goffman 1986). Na analizu metafora na američkoj političkoj primijenio ga je Lakoff. On (Lakoff 2002; 2004) pokazuje da pojedini metaforički modeli zapravo ograničavaju i usmjeravaju raspravu o pojedinih pitanjima, ne dopuštajući metaforičku inovativnost koja izlazi izvan okvira zadane metafore. To je slučaj i s pučkim metaforičkim modelima, koji usmjeravaju naše shvaćanje svakodnevnih pojava kao što je jezik (Radden 2014) ili električna

² Inovativne se metafore mogu tumačiti pomoću mehanizama konceptualne integracije (Fauconnier i Turner 2003; na hrvatskom v. Berberović i Delibegović Džanić 2014). Njihov opis u kognitivnoj poetici (v. npr. Freeman 2006) – koja je ponajviše okrenuta inovativnome – na hrvatskom daju Biti i Marot Kiš (2014).

energija (Gentner i Gentner 1983). Upravo promjena metafore (odnosno načina uokvirivanja nekog pojma) temelj je znanstvenog napretka (Kuhn 1970).

Inovativnost u konceptualnim teorijama metafore te zadavanje okvira interpretacije nužno kreću od jezičnih elemenata metafore i njezine uloge u diskursu, odnosno od lokalnih aspekata metafore. Ipak, jezični i diskursni primjeri sagledavaju se prvenstveno iz konceptualne perspektive, tumačenjem mehanizama nastanka inovativnih metafora na konceptualnoj razini, odnosno načinom na koji okviri interpretacije ograničavaju mogućnosti konceptualizacije. Objašnjenja vezana uz pojedine elemente jezičnog i društvenog konteksta koji su presudni za interpretaciju takvih primjera, zapravo su neka vrsta kulise koja pokazuje kako funkcionira konceptualni sustav, ali se ti elementi ne smatraju temeljnima. Dakle, sagledavanje primjera iz konceptualne perspektive u nekoj mjeri dovodi do zapostavljanja jezičnih, gramatičkih, diskursnih i komunikacijskih faktora.

2.2. Vraćanje lokalnoga u konceptualne teorije

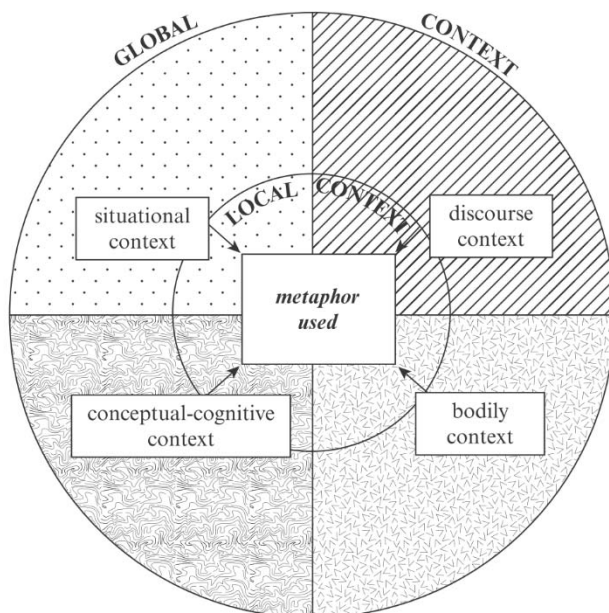
Dva su europska modela izravno donijela spajanje lokalnoga i globalnoga u treći put: Steenov trodimenzionalni model metafore i Kövecsesova kreativnost potaknuta kontekstom. Oba su modela pokušaj dodavanja diskursne perspektive u teoriju metafore.

Steenov (2008) model u središte stavlja razliku između metafore u jeziku, konceptualnoj strukturi i komunikaciji. Na taj način pokušava riješiti psiholingvističku zavrzlamu: neki izrazi koji se prema klasičnoj kognitivnolingvističkoj teoriji definiraju kao metafore u našem umu ne aktiviraju preslikavanje između dviju domena. To je velik nedostatak teorije metafore, jer se ona temelji upravo na tvrdnji da je u svim navedenim slučajevima riječ o aktivnim preslikavanjima (osim u tipičnim primjerima tzv. mrtvih metafora koje govornici više nikako ne prepoznaju, npr. za mlađe generacije riječ *potka*). Steenovo rješenje jest podijeliti metaforu na tri razine. Na jezičnoj razini, metafora ima funkciju imenovanja i sagledava se simbolički, kao i svaka druga jezična struktura. Na konceptualnoj razini, metafora ima ulogu zadavanja okvira interpretacije (za koji ključnu ulogu igraju preslikavanja između dviju domena i konvencionalnost). Najzad, na komunikacijskoj razini metafora je način promjene perspektive sugovornika – hotimičnoj (engl. *deliberate*) metafori cilj je promijeniti perspektivu govornika, a nehotimičnoj nije. Za Steena, psiholingvistička razlika u obradi proizlazi iz činjenice da nisu sve jezične i konceptualne metafore nužno i hotimične. Riječ je o srednjem putu budući da u obzir uzima i globalne faktore (sagledavanje metafore iz konceptualne perspektive), ali je u te-

melju lokalna (jer se hotimičnost definira u pojedinom komunikacijskom činu). Pristup za koji se zalažem u nastavku kompatibilan je Steenovom, ali detaljnije raspravlja o gramatičkim i diskursnim elementima u metafori.

Povratak lokalnoga donio je i Kövecsesev pogled na kreativnost potaknutu kontekstom (Kövecses 2010), koji je autor kasnije uobličio u cjeloviti kontekstualni model metafore (Kövecses 2015). Još od samog nastanka teorije konceptualne metafore,³ Zoltán Kövecses sluša bilo svojih europskih kolega i njihove kritike na teoriju konceptualne metafore pokušava unijeti u teoriju, zadržavajući njezin konceptualni temelj. Kontekstualni je model njegov odgovor na diskursne teorije metafore koje, prema Kövecsesu, ističu kako teorija konceptualne metafore zanemaruje djelovanje diskursa i bavi se metaforom kao pojavom odvojenom od konteksta (v. npr. takvu tvrdnju u Kövecses 2010: 664).⁴ Model je prikazan na slici 1.

Slika 1. Kövecsesev kontekstualni model (iz Kövecses 2015: 189)

³ Vidi, na primjer, Kövecsesov i Lakoffov rad iz 1983. godine koji se bavi metaforama *ljutnje* (Lakoff i Kövecses 1983), koji je kasnije Kövecses (1986) iskoristio u svojoj manje poznatoj (ali temeljnoj) knjizi koja po prvi put detaljno primjenjuje načela konceptualne metafore, a iskoristio ga je i Lakoff u svojoj rado citiranoj knjizi *Women, Fire, and Dangerous Things* (Lakoff 1987).

⁴ Tvrdnja o tome da konceptualna metafora zanemaruje kontekst je pretjerana, pogotovo uzevši u obzir radove koji se bave poezijom i politikom kratko navedene u odlomku 2.1.

Kövecses se zalaže za sagledavanje korištenja metafore kao rezultata četiriju vrsta konteksta: konteksta situacije, diskursa, konceptualno-kognitivnog konteksta i konteksta tijela (tj. utjelovljenja). Premda su na slici (1) četiri vrste konteksta prikazane kao jednakovrijedne, Kövecses navodi kako je utjelovljenje dominantan čimbenik (Kövecses 2015: 200) te smatra da stabilne konceptualne metafore igraju ključnu ulogu (Kövecses 2015: 199). To znači da se konceptualni sustav i diskurs ne sagledavaju kao istovrsni elementi utjecaja na lokalni kontekst uporabe metafore, već se globalnom konceptualno-kognitivnom faktoru i faktoru utjelovljenja daje povlaštena uloga. Prema Kövecsesu, diskurs i situacijski kontekst kao lokalni čimbenici mogu biti uzrok kreativnosti, ali su konceptualni faktori i dalje presudni.

Slika 1 pokazuje da su globalni aspekti različitih vrsta konteksta uzeti kao primarni, a lokalni kao sekundarni. Lokalni kontekst stupa na scenu tek nakon što globalno znanje – ono što nam je zajedničko i što se nalazi u vanjskom dijelu kruga – „obavi svoj zadatak“. Upravo su zato strelice u dijagramu okrenute prema unutra, globalni pa zatim lokalni faktori utječu na uporabu metafore. Ključno je da se proces ograničenja metafore sagledava kao niz globalnih ograničenja koja na metaforu djeluju u nekom lokalnom kontekstu. Ovdje je lokalni kontekst podređen globalnome, a globalni faktori jednosmjerno utječu na lokalne.

2.3. Konceptualno, diskursno i ukotvljenje

Razlika u shvaćanju važnosti lokalnih i globalnih čimbenika u metafori zapravo je pitanje motrišta i paralelna je opreci konceptualnoga i diskursnoga. Konceptualni pogled metaforu prvenstveno vidi kao sposobnost koja realizaciju u obzir uzima u drugom koraku. Diskursni pogled nužno sagledava jezičnu i diskursnu realizaciju metafore u lokalnom kontekstu, rijetko izvlačeći konceptualne zaključke.

Posljednja iteracija teorije konceptualne metafore jest neuralna metafora (Lakoff i Johnson 1999; Feldman 2006; Lakoff 2008; za pregled na hrvatskome v. Štrkalj Despot 2013). Ona se temelji na Hebbovom učenju, prema kojem neuroni koji se istodobno aktiviraju postaju povezani u smislu da aktivnost jednog olakšava aktivnost drugog (Hebb 1949: 70). Na temelju tog teorijskog pristupa, u novije se vrijeme konceptualna metafora formalizira pomoću utjelovljene konstrukcijske gramatike i Fillmoreovih okvira (Stickles i dr. 2016), ali krećući od jezičnih primjera prave uporabe. Na taj se način čini korak prema lokalnim pristupima, što je posebno vidljivo u bazi metafora MetaNet čiju hrvatsku inačicu MetaNet.HR predstavljaju Despot i suradnici (Despot i dr. 2019). Ipak, metaforičke konstrukcije nađene u korpusu shvaćaju se kao posljedica globalnih konceptualnih ograničenja (koje se u

novijoj teoriji nazivaju kaskadama, v. David i dr. 2016), a diskursni faktori (npr. grozdovi ili rekontekstualizacije) se ne uzimaju u obzir.⁵ Stoga se naglašava konceptualna narav metafore, koja je u temelju globalna (Stanojević 2013) i odozgora (Ritchie 2004), a važnost lokalnih (npr. diskursnih) aspekata često se zaobilazi.

U diskursnim se pogledima u novije vrijeme metafora sagledava u okviru teorije dinamičkih sustava (Cameron i dr. 2009; za pregled v. Hampe 2017). Metafora se shvaća procesno i emergentno, ne kao reificirani objekt – već isključivo kao upotreba. Tu ne postoji „metafora“ već samo „metaforiziranje“ (Cameron i dr. 2009: 67). Ustaljeni jezični oblici metafora – koji se ovdje nazivaju metaforemima (engl. *metaphoremes*) (Cameron i Deignan 2006) ili sistematskim metaforama (Cameron 2003) – nastaju upotrebom u diskursu za potrebe pojedinog komunikacijskog događaja ili široko shvaćene interakcijske situacije. Takav pogled – kako ističe Hampe (2017: 17) – sve stavlja na interakciju, zanemarujući utjelovljenje. Metafore tada postaju potencijalne: kao metafora tumače se riječi koje potencijalno povezuju različite domene znanja, bez da se ujedno tvrdi da su navedene veze nužno i konceptualne naravi (Cameron 2003).

Opreci konceptualnog i diskursnog odgovara opreka između utjelovljenja i sociokulturnog ukotvljenja. Utjelovljenje se u klasičnoj kognitivnolingvističkoj teoriji i teoriji konceptualne metafore prvenstveno odnosi na ograničenja koja ljudsko tijelo zadaje u konceptualizaciji svijeta (npr. Lakoff i Johnson 1999; Gibbs i dr. 2004). Kako bi metafore funkcionirale među različitim ljudima, moramo se stoga usredotočiti na ono što je svim ljudima zajedničko – ljudskim tijelima te sposobnostima i ograničenjima koja iz tih tijela proizlaze. Stoga je takav pogled uvelike globalan jer sagledava ono što je ljudima zajedničko. Ipak, mi smo i društvene jedinice te značenje konstruiramo s drugim jedinkama u društvenim situacijama. Stoga na našu konceptualizaciju moraju utjecati i elementi kulture i „interakcije s drugim utjelovljenim umovima“ (Frank 2008: 1). Takav je pogled umnogome lokaln, jer uzima u obzir specifičnosti interakcije, diskursa i pojedine situacije, ali ujedno ne zanemarujući ono što je globalno i zajedničko.

---

⁵ Metaforička kaskada je „hijerarhijski ustrojena konceptualna kombinacija predodžbenih shema, okvira i metafora koja je upotrijebljena dovoljno često kako bi postala ustaljena kao jedinstveni složeni entitet, premda se svaki njezin dio i dalje pojavljuje zasebno“ (David i dr. 2016: 215). Da je riječ prvenstveno o konceptualnoj razini vidljivo je u nastavku, gdje autori oprimjeruju kaskadu tvrdnjom da se kaskada javlja pri uporabi bilo kojeg jezičnog izraza koji priziva metaforu LJUBAV JE PUTOVANJE. Dakle, razlike između jezičnih oblika ovdje nisu ključne: pomoću kaskada objašnjava se kako isti jezični oblici mogu imati različite metaforičke posljedice.

2.4. Primarnost lokalnog konteksta

Metafore se prvenstveno proizvode u lokalnom uporabnom kontekstu. Kövecsesev globalni kontekst ne može postojati bez lokalnog ostvaraja. Jedini globalni faktor koji omogućuje bilo koju metaforu jest naša sposobnost metaforizacije kao dio naših općih kognitivnih sposobnosti. Svi ostali elementi ovise o situaciji, diskursu, našem znanju jezika i svijeta, kulturi, sugovornicima itd. Svi su oni neizostavno dio nekog našeg šireg globalnog konteksta, međutim ono što Kövecses naziva globalnim kontekstom nastaje kao posljedica apstrahiranja i generalizacije iz svakog pojedinačnog korištenja metafore, ako kognitivnu lingvistiku uzmemo kao uporabnu teoriju (Barlow i Kemmer 2000). To pokazuju i istraživanja: ljudi se razlikuju prema sposobnosti razumijevanja i interpretacije metafora, a sama sposobnost razumijevanja i interpretacije može se razlikovati kod iste osobe kako u prvom tako i u drugom jeziku (Littlemore 2010). Sposobnost metaforizacije u prvom i drugom jeziku je povezana, a metafore u drugom jeziku shvaćamo kreativnije nego one u prvom (Littlemore 2010; Geld i Stanojević 2018), što može biti vezano uz razlike u usvajanju prvog i drugog jezika (Geld i Stanojević 2018). Sve navedeno ukazuje na to da je sposobnost metaforizacije vjerojatno univerzalna, ali i da može biti različito razvijena, što znači da su iz pozicije uporabe lokalni faktori ključni.

Lokalno i globalno u konstantnom su odnosu strukturnog spajanja (za opis strukturnog spajanja v. Varela i dr. 1991), prema kojem lokalno oblikuje globalno, a globalno vraća svoj utjecaj na lokalno. Kövecsesev „globalni kontekst“ stoga ne treba shvatiti kao „kontekst“ već kao skup potencijalnih ograničenja koja nužno djeluju na svaku situaciju, ali samo ako se navedena situacija sagledava globalno. Globalno ograničenje prema kojem očekujemo da će LJUBAV konvencionalno biti metaforički povezana s TOPLINOM (što je posljedica primarne metafore PRIVRŽENOST JE TOPLINA u neuralnoj teoriji, v. Grady 1997) nužno će ograničiti svaku lokalnu upotrebu (ako to globalno ograničenje shvatimo kao univerzalno), pa nam stoga nije informativno u lokalnom diskursnom kontekstu, osim kao posljedica nekog izbora (Jakobsonove osi selekcije) ili kao neka detaljna konceptualizacija čije značajke proizlaze iz, primjerice, veće ili manje inovativnosti, nekog (lokalnog) zajedničkog znanja i sl. Vratimo li se na primjer (1), *cvijet hrvatske nacije* nije nam sam po sebi informativan kao posljedica konceptualne metafore NACIJA JE BILJKA jer je navedena konceptualna metafora očekivana i potvrđena u hrvatskome i drugim jezicima.

Njezina globalna informativnost eventualno leži u istraživanju izbora upravo navedene metafore uslijed djelomičnosti preslikavanja, međutim i za takvo istraživanje moramo se okrenuti jezičnim primjerima kako bismo došli do jezičnih za-

ključaka. Ipak, osim konceptualnih razloga, ključnu ulogu tu igraju jezični i diskursni razlozi: oni koji pokazuju da je riječ o genitivnom obliku kao o rasprostranjenom načinu izražavanja metafore, da se metafora širi i na nastavak rečenice (riječ *cvijet* suprotstavljena je riječi *korov*), da se koristi u dijaloškom kontekstu foruma itd. Dakle, činjenica da se koristi upravo navedena metafora na konceptualnoj je razini razmjerno očekivana, ali činjenica da se koristi upravo navedeni metaforički izraz, u određenom kontekstu i na određen način iskazuje jezični (a ne samo konceptualni) mehanizam korištenja metafore. U tom smislu, globalno ograničenje proizlazi iz lokalne upotrebe, ali je lokalna upotreba ujedno ograničena globalnim faktorima. U nastavku ovog rada bavimo se pregledom lokalnih čimbenika usko povezanih uz jezične oblike i interakcijski diskursni ostvaraj metafora.

3. Jezični oblici metafore

Lakoff (1993: 208) kaže: „Metafora nije samo stvar jezika, nego misli i uma. Jezik je sekundaran.“ Ipak, noviji pogledi pokazuju da jezični oblici imaju utjecaj na metaforu, što je vidljivo iz eksplicitnih i implicitnih metafora, gramatičkih oblika koji „privlače“ metaforu više od drugih te leksičkih karakteristika riječi za izvornu domenu.

3.1. Implicitne i eksplicitne metafore

U implicitnoj metafori javlja se samo jezični izraz izvorne domene, dok u eksplicitnoj metafori izražavamo i ciljnu i izvornu domenu (v. npr. Steen 1999: 84). Primjeri (1–4) su primjeri eksplicitnih metafora, jer se u svakom jezičnom izrazu spominje izvorna domena BILJAKA i ciljna domena NACIJE. Za razliku od toga, u (6) (primjer iz Stanojević 2013: 142), *crni oblak* odnosi se samo na izvornu domenu, a jezičnih elemenata koji iskazuju ciljnu domenu nema.

(6) *Crni oblak nad Europom i Hrvatskom...*

Tek kad pogledamo širi kontekst postaje jasno da je riječ o lošoj situaciji koja je uzrokovana oblakom vulkanskog dima koji onemogućuje putovanje avionom. Riječ je o implicitnoj metafori jer nema jezičnog izraza koji bi izravno uputio na ciljnu domenu putovanja avionom vezano uz konstrukciju *crni oblak*.⁶ S obzirom na to, implicitne je metafore teže istraživati jer ih je moguće pronaći samo pomnim čitanjem (Stanojević 2009a: 229–249).

⁶ Striktno gledajući, riječ je o procesu prebacivanja razina, gdje izraz *crni oblak* ima metaforičko i nemetaforičko značenje (Omazić 2003).

Dosad provedene usporedbe eksplicitnih i implicitnih metafora pokazuju da među njima nema bitnih razlika (Stefanowitsch 2006), a svode se na detaljnija predočavanja koja se mogu naći u implicitnim metaforama (Stanojević 2009a: 229–249). Implicitne su metafore rijetke: u dosad najsvēobuhvatnijem korpusnom istraživanju metafora, bilo je tek 0,1% implicitnih (Steen i dr. 2010: 174–175). Primat eksplicitnih metafora pokazuje lokalnost na razini jezičnih oblika: metafore zahtijevaju jezikom ekspliciran lokalni uporabni kontekst.

3.2. Metafora i njezini jezični i gramatički oblici

Istraživanja pokazuju da se neki jezični oblici specijaliziraju za metaforu (Deignan 2005: 160–162). Primjerice, samo će se množinski oblik *shoulders* engleske riječi *shoulder* ‘rame’ koristiti u značenju preuzimanja odgovornosti (Deignan 2005: 160). Slično tome, u hrvatskome oblik *boli* specijalizirao se za metaforičke kolokacije *s boli u duši*, *u dubokoj boli*, *duševne boli*, *pretrpljene boli* u kojima je teže koristiti (inače mnogo frekventniji) oblik *bolovi* (v. i Stanojević 2014: 101).⁷

Na zaključak o specijalizaciji jezičnih konstrukcija za metafore navode nas i dijakronijska istraživanja. Tako dijakronijska promjena riječi *jasan* (koja ima i fizičko i metaforičko značenje) u morfosemantički povezane glagole *objasniti* i *pojasniti* sa sobom nosi i promjenu prema isključivo metaforičkom značenju (Raffaelli i Kerovec 2008; za druge primjere v. i Raffaelli 2009). Činjenica da *pojasniti* i *objasniti* nemaju doslovno nego isključivo figurativno značenje ukazuje na dijakronijsku specijalizaciju metaforičkih oblika.

Za izricanje metafore specijaliziraju se i pojedine gramatičke konstrukcije što dovodi do gramatičkih razlika između metaforičkih i nemetaforičkih izraza (Sullivan 2013; Stanojević 2014). Dosadašnja istraživanja pokazuju da su glagoli i glagolske konstrukcije „bolje“ za izricanje metafora od imenica. Alice Deignan (1998; 2005; 2006) pokazuje da će kod imenica i glagola istog korijena glagol imati više metaforičkih značenja. Sličan zaključak za „gramatiku metafora“ donosi već i Christine Brooke-Rose 1958. godine (Brooke-Rose 1958). Na temelju engleskog govornog materijala, do istog zaključka dolazi i Lynne Cameron (za kratak pregled v. Cameron 2008: 200–201), a na isti zaključak upućuje i istraživanje metafora kod engleskih riječi za osjećaje (Stanojević i dr. 2014).

⁷ Ovo je samo ilustrativna usporedba napravljena na temelju pretraživanja oblika *boli* i *bolovi* pomoću opcije Sketch Difference u korpusu hrWaC, u kojoj se ne obazirem na sinkretizam oblika (oblik *boli* javlja se u različitim padežima jednine i množine imenice *bol* ženskog roda, a oblik *bolovi* je nominativni i akuzativni množinski oblik imenice *bol* u muškom rodu).

Slična su istraživanja napravljena i za hrvatski i to s riječima za ljutnju (*ljutnja, bijes, gnjev i srdžba*) kao i za riječ *nacija* (Stanojević i Ljubičić 2012; Stanojević 2019a). U oba je slučaja upotrijebljena ista metodologija: tražene su eksplicitne metaforičke kombinacije s glagolima (npr. *ljutnja će okopniti, raspiriti ljutnju; nacija može cvasti, prodati naciju*), imenicama (*oštrina ljutnje, otac nacije, izljev bijesa*) i pridjevima (*slijepa ljutnja, velika nacija*). Ovdje donosim usporedbu rezultata glagolskih i imenskih konstrukcija koja je izrađena za potrebe ovog rada za riječi *ljutnja, bijes* i *nacija*, a moguće ju je napraviti zbog korištenja istog postupka i korpusa u navedenim istraživanjima. Pogledajmo zasad ukupne rezultate prikazane u posljednjem retku tablice 1. Oni pokazuju da je od ukupnog broja metaforičkih konstrukcija za navedene tri riječi 26% imenskih (npr. *oštrina ljutnje, izljev bijesa, otac nacije*) dok je preostalih 74% glagolskih (npr. *ljutnja će okopniti, navući bijes; nacija može cvasti*). Premda dobiveni različitim metodom od engleskih, ovi rezultati potvrđuju da su i u hrvatskome glagolske konstrukcije u većoj mjeri metaforične od imenskih.

Tablica 1. Broj metaforičkih primjera u imenskim i glagolskim konstrukcijama

	imenske konstrukcije	glagolske konstrukcije	Ukupno metaforičkih konstrukcija
<i>ljutnja</i>	16 (17%)	79 (83%)	95
<i>bijes</i>	54 (22%)	188 (78%)	242
<i>nacija</i>	52 (39%)	81 (61%)	133
Ukupno	122 (26%)	348 (74%)	470

Razlog veće metaforičnosti glagolskih konstrukcija valja potražiti u shematičnosti glagola u odnosu na imenice, barem u engleskom i hrvatskom. Konceptualno gledano, imenice se odnose na stvari: entitete koji su razmjerno stalni i ne mijenjaju se kroz vrijeme te im je temeljno određenje prostorno (tj. zauzimaju neki prostor). Za razliku od toga, glagoli se odnose na relacije između stvari: mijenjaju se protekom vremena i određeni su prvenstveno vremenski (Langacker 1987). To znači da glagoli/relacije konceptualno gledajući ne mogu bez imenica/stvari: oni opisuju relaciju koja proizlazi između stvari i okoline ili više stvari. Takav zaključak ujedno upućuje i na razliku u shematičnosti: jedan glagol mora se moći koristiti kao opis relacije između sasvim različitih entiteta, prilagođavajući se tome na koji način različiti entiteti mogu ući u navedenu relaciju. Za razliku od toga, imenice profiliraju različite dijelove konceptualnog prostora. To ujedno znači da se ista

imenica mora odnositi na ograničen dio konceptualnog prostora, koji je interno razmjerno homogen.

Pogledajmo jedan primjer. Kiša, ljudi i životinje su entiteti čije kretanje možemo opisati glagolom *pasti/padati*. Načini njihova padanja, vrijeme koje protječe tijekom padanja, razlozi padanja konceptualno su sasvim različiti, ali ih glagol *pasti* može dobro opisati bez posebnih jezičnih prilagodbi (o fleksibilnosti glagola u engleskome u tom smislu govori Cameron 2008: 200–201; isto za srednjoengleski zamjećuje Stanojević 2009a: 264). Za razliku od toga, imenice *kiša* ili *stol* odnose se na stvari koje su razmjerno specifične, tj. imaju zadan oblik, neke osnovne značajke i sl. Čak i kod različitih vrsta (doslovne) kiše (*kisele kiše*, *ljetne kiše*) ili stolova (*radni stol*, *blagovaonski stol*, pa čak i *operacijski stol*), ono što je među njima slično nadilazi njihove razlike. Ova je razlika vidljiva i u frekvenciji: opće se imenice u korpusu hrvWaC pokazuju kao najfrekventnije, dok su glavni glagoli oko tri puta manje frekventni od imenica (Peti-Stantić i dr. 2018: 96). Osim toga, psiholingvističke mjere pokazuju da se imenice u hrvatskom procjenjuju kao najkonkretnije i najpredočivije, dok su glagoli statistički značajno manje konkretni i predočivi (Peti-Stantić i dr. 2018: 102–103). Sve navedeno upućuje i na veću metaforičnost glagola, koja proizlazi iz njihove veće konceptualne fleksibilnosti, a (posljedično) je vezana uz njihovu veću procijenjenu apstraktnost tj. shematičnost. Jedna od posljedica jest da se u glagolskim konstrukcijama javlja mnogo različitih metafora, dok se kod imenskih konstrukcija broj metafora smanjuje, ali zato ima velik broj primjera iste konvencionalne konstrukcije. Navedenu je značajku zamijetio Stanojević (2009a: 265–267) za srednjoengleski izraz *lōve* 'ljubav', međutim slična istraživanja nisu rađena za druge jezike i koncepte.

Razlike u metaforičnosti jezičnih konstrukcija otkrivaju se i na razini pojedinih riječi. Vratimo li se na podatke iz tablice 1, vidljive su razlike u postocima glagolskih i imenskih metaforičkih konstrukcija za tri imenice. Glagolske metaforičke konstrukcije nešto više prevladavaju kod riječi za emocije (*ljutnja* i *bijes*) nego kod riječi *nacija*. Primjena hi-kvadrat testa pokazuje da su navedene razlike i statistički značajne ($\chi^2(2, 470) = 17,73$, $p < ,001$; Cramer's $V = 0,1942$ što je srednja veličina učinka). Razlozi tome su vjerojatno višestruki: od različitih specijalizacija značenja različitih riječi u istom semantičkom ili morfosemantičkom polju do etimoloških, konstrukcijskih i drugih razlika. Primjerice, Stanojević i suradnici (2014) na temelju usporedbe četiriju engleskih riječi za ljutnju (*anger* 'ljutnja', *wrath* 'gnjev', *fury* 'bijes' i *rage* 'bijes'), zaključuju da njihova različita metaforizacija ovisi o konceptualnim karakteristikama same metaforičke konstrukcije (npr. o glagolima kao relacijama i imenicama kao stvarima) ali i o pučkom modelu ciljnog pojma, o istaknutosti riječi u značenjskom polju ciljnog pojma, drugim riječima u istom morfose-

mantičkom polju te etimološkim faktorima.

Na jezičnoj razini, metaforički su izrazi eksplicitne konstrukcije čiji je morfosintaktički oblik obično različit od nemetaforičkih konstrukcija. Za metaforičko se značenje obično specijalizira neki jezični oblik. Drugim riječima, metaforički jezični izrazi bit će jezično različiti od nemetaforičkih, pa su tako glagoli biti „metaforičniji“ od imenica. Riječ je o jezičnom faktoru koji se nalazi izvan četiriju faktora o kojima govori Kövecses. On nije nužno dio kognitivnog i konceptualnog konteksta na koji misli Kövecses, budući da se kod metafora jezik smatra sekundarnim. To nije ni tipični diskursni faktor, jer ne ovisi o govornicima i zajednicama, već o znanju i korištenju jezika. Jezični faktor o kojem je ovdje riječ nastaje u uporabi, zbog čega ima značajke lokalnosti, ali je i razmjerno globalan jer vrijedi za veći broj riječi i konstrukcija. U tom smislu barem dijelom dovodi u pitanje povlaštenu ulogu kognitivno-konceptualnog konteksta o kojem govori Kövecses.

3.3. Leksičke značajke izvorne domene

Izraz koji se odnosi na izvornu domenu također može donijeti jezična i konceptualna ograničenja unutar iste gramatičke konstrukcije. Metaforička konstrukcija *otac nacije* odnosi se na mušku osobu koja igra ključnu ulogu u procesu izgradnje nacije. Kvalitativna analiza 362 primjera iz korpusa hrWac napravljena za ovaj rad u kojima se lema *otac* kombinira s imenicom *nacija* u genitivu pokazuje da se konstrukcija koristi za osobu koja se smatra vođom i simbolizira ujedinjenje nacije pod nekom političkom ili nacionalnom egidom. U teoriji konceptualne metafore uobičajeno tumačenje bilo bi da je riječ o konceptualnoj metafori NACIJA JE OBITELJ, jer riječ *otac* upućuje na izvornu domenu OBITELJI. Međutim, riječ *otac* označava izvornu domenu i u drugim konvencionalnim metaforičkim konstrukcijama, kao što su *otac psihoanalize* ili *otac teorije*. Znači li da sve navedene domene nužno shvaćamo pomoću konceptualne metafore OBITELJI?

Pregled konstrukcije *otac* + imenica_{genitiv} u korpusu hrWac pokazuje da se potencijalno metaforički primjeri mogu grupirati u nekoliko skupina. Prvo, tu su primjeri koji se odnose na neku vrstu nacionalne zajednice (*otac domovine*, *otac nacije*, *otac naroda*, *otac republike*). Zatim se javljaju primjeri poput *otac laži*, *otac crkve*, *otac milosrđa*, *otac ljubavi*, koji se odnose na religiju i koriste se za Sotonu ili Boga. Nadalje, primjeri poput *otac psihoanalize*, *otac medicine*, *otac teorije*, *otac povijesti* odnose se na znanstvene teorije. Primjeri poput *otac punka*, *otac pokreta*, *otac perestrojke*, *otac funka*, *otac kubizma*, *otac žanra*, *otac soula* odnose se na neke vrste umjetničkih i drugih pokreta. Najzad, javljaju se primjeri u kojima je riječ o začetniku neke ideje koja je zaživjela, npr. *otac ideje*, *otac playstationa*, *otac we-*

ba i sl. U slučajnom uzorku od 85 primjera⁸ *otac* + imenica genitiv nalazimo 31 primjer metafora od kojih 30, dakle većina, pripada gore navedenim skupinama. To upućuje na razmjerno ustaljenu metaforičku uporabu riječi *otac* u konstrukciji koja označava konceptualizaciju ciljne domene kao intelektualne aktivnosti koja ima začetnika, za realizaciju zahtijeva neki (intelektualni) trud koji za posljedicu ima nastanak navedenog entiteta u obliku koji je razmjerno reificiran. Nije ključno priziva li riječ *otac* u ovim metaforičkim konstrukcijama upravo izvornu domenu OBITELJI, nego je od presudne važnosti činjenica da u kombinacijama iščitavamo preslikavanja vezana uz nastanak ciljne domene. Dakle, naciju, psihoanalizu, teoriju, kubizam ili playstation nije neophodno metaforički konceptualizirati kao obitelj, već kao aktivnost ili stvar koja ima mušku osobu kao začetnika, a za svoj nastanak zahtijeva trud. U tim slučajevima mogli bismo govoriti o vezi intelektualnog začetnika i oca (npr. metafori INTELEKTUALNI ZAČETNIK AKTIVNOSTI JE OTAC), ali ne nužno i metafori INTELEKTUALNA AKTIVNOST JE OBITELJ.

Navedeni je zaključak dobro poznata kritika teorije konceptualne metafore (Ritchie 2003), prema kojoj je ključno jednoznačno odrediti razinu shematičnosti izvorne i ciljne domene iz riječi koja se koristi u metaforičkom izrazu. Najveći je problem kod svake takve analize kako postići skok od jezičnog ka konceptualnom (Stanojević 2009a: 117), što je pokazala i statistička nepouzdanost konceptualnog koraka u Steenovoj metodi pronalaska metafora MIPVU (Steen i dr. 2010: 8), koja je trenutno najrazrađenija metoda označavanja metafora. Takav se zaključak čini heretičnim iz vizure teorije konceptualne metafore, jer naizgled negira njezine do-sege. Ipak, on znači da pri postuliranju potencijalnih konceptualnih veza iz jezičnih izraza moramo u obzir uzeti postojeće leksičke dokaze i jasno označiti djelomičnost preslikavanja odnosno leksičku shematičnost riječi za izvornu domenu (v. i Deignan 2016).

Pogledajmo što to znači kad usporedimo izraz *otac nacije* koji pripada „nacionalnoj skupini“ (i koji se u korpusu javlja u 362 primjera) s najčešćim izrazom iz skupine „znanstvene teorije“ – *otac psihoanalize* – koji se u korpusu hrWaC javlja u 65 primjera. Konceptualno, među njima nema velike razlike – nacija i psihoanaliza opisuju se kao da su nastale na temelju djelovanja neke muške osobe, koja je na naciju/psihoanalizu ostavila značajan trag. Iz iste perspektive, izrazi poput *majka nacije / psihoanalize te dijete nacije / psihoanalize* ne narušavaju konceptualnu strukturu ciljne domene, tj. u skladu su s načelom nepromjenjivosti⁹ jer je u obje

⁸ Početni uzorak bio je 100 primjera, a izbačeni su pogrešno označeni primjeri.

⁹ Načelo nepromjenjivosti je mehanizam kojim se u teoriji konceptualne metafore objašnjava djelomičnost preslikavanja (za njihov pregled v. Stanojević 2009b). Prema načelu nepromjenjivosti e-

domene moguće zamisliti odgovarajuća preslikavanja, bez obzira na što se odnosila (npr. osnivačicu nacije/psihoanalize i pripadnike nacije i pripadnike teorijskog pravca psihoanalize). Ipak, korpusni podaci pokazuju da se za riječ *nacija* koriste i sljedeći primjeri: *majka nacije*, *sinovi nacije*, *kćeri nacije*, *bratske nacije*, *djeca nacije*. Nijedan od navedenih primjera, premda je to teorijski moguće, ne upotrebljava se s riječju *psihoanaliza* kao oznakom ciljne domene. Usporedimo li primjere *otac psihoanalize* s primjerom *otac nacije*, vidjet ćemo da se otac psihoanalize prvenstveno koristi kao neka vrsta dodatnog opisa obično Sigmunda Freuda (ili eventualno neke druge osobe), kao u primjeru (7).

- (7) *Tema romana su tajanstvena ubojstva povezana sa seksualnim napadima koja su se dogodila za vrijeme kad je Sigmund Freud, slavni otac psihoanalize, prvi put došao u Ameriku održati predavanje na sveučilištu Clark.*

Za razliku od toga, osim referiranja na osnivače različitih nacija, izraz *otac nacije* u korpusu se koristi i u primjerima u kojima se sama metafora proširuje, propituje i koristi evaluativno.

- (8) *Treba li nam opet „otac nacije“, ili je Hrvatska ipak punoljetna i može i bez oca?*
- (9) *... jer staviti ... „nedoraslog“ mulca za eventualnog „oca nacije“ je destruktivno...*
- (10) *... reproduktivnu potentnost „oca nacije“ ... zašto baš Hrvatska ima svog „oca“, a nitko drugi ne?*

U primjerima (8–10) u diskursu se na različite načine propituje metafora oca nacije. Tu *otac nacije* nije samo osnivač ili začetnik nacije već i njegov trenutni vođa, osoba s autoritetom, koja ima neke prototipne značajke pravog oca: potrebna je nekoj zemlji ako ta zemlja nije punoljetna (primjer 8), mora biti dorasla ulozi i odgovornosti oca (primjer 9), pa čak i imati reproduktivne karakteristike koje iz toga proizlaze (primjer 10). Takve se uporabe ne javljaju s izrazom *otac psihoanalize*.

Činjenicu da se u ova dva izraza u istom korpusu na različite načine eksploatira ista izvorna domena valja uzeti ozbiljno ako vjerujemo u uporabni pristup i istražujemo metafore kao dio jezika i uma. Diskursni podaci pokazuju da se kod nacije propituje i elaborira metaforu obitelji, koristeći se različitim konceptualnim znanjima vezanim uz očeve. Koristi se i „čitavo obiteljsko stablo“ u istoj genitivnoj

---

lementi koji se preslikavaju iz izvorne domene moraju biti u skladu s konceptualnom strukturom ciljne domene i ne smiju/ne mogu je narušiti (Lakoff 1990; Turner 1990; Brugman 1990; Lakoff 1993).

konstrukciji (*majka nacije, dijete nacije, kćer nacije, sin nacije, bratske nacije*) dok se kod psihoanalize to ne čini. U pučkom shvaćanju psihoanalize i nacije, metafora na koju upućuje izraz *otac* igra različitu ulogu, koja nije (samo) konceptualne naravi, nego proizlazi iz komunikacijskih potreba. Način korištenja primjera *otac nacije* kao i primjeri drugih metafora iz izvorne domene OBITELJI upućuju da je ovdje opravdano tvrditi da je riječ o potencijalnoj konceptualnoj metafori NACIJA JE OBITELJ. Konvencionalni izrazi i kreativni izrazi u diskursu potiču navedeni zaključak. Za razliku od toga, izraz *otac psihoanalize* jest potencijalno metaforičan i konzistentan je sa shvaćanjem psihoanalize kao obitelji, ali jezični dokazi ukazuju na njegovu veću konceptualnu ograničenost od izraza *otac nacije*. Druge srodne domene u kojima se javlja ista gramatička konstrukcija (*otac medicine, teorije, povijesti, punka, pokreta, perestrojke, funka, kubizma, žanra, soula*) upućuju da ciljnu domenu u tim slučajevima možda valja shvatiti šire (kao intelektualnu/umjetničku aktivnost), a konvencionalnost korištenja upravo izraza *otac* u svim navedenim izrazima na sličan način da izvornu domenu valja shvatiti uže – kao oca, a ne obitelj. Druhim riječima, kao lingvisti moramo donositi lokalne zaključke na temelju onoga za što imamo odgovarajuće jezične dokaze.

4. Metafora i diskurs

Među brojnim elementima koji su karakteristični za pojavu metafore u diskursu, ovdje ću ukazati na dva koja smatram ključnima: pojavu metafora u grozdovima i rekontekstualizaciju.

4.1. Grozdovi metafora

Metafore se u diskursu javljaju u grozdovima, kako u pisanim (Koller 2003a; 2003b) tako i u govorenim tekstovima (Cameron i Stelma 2004). Grozdovi metafora su nakupine dviju ili više istih ili različitih metafora koje se u diskursu javljaju blizu jedna drugoj, nakon čega slijedi dio teksta (dijaloga) bez metafora (za opis i primjere na hrvatskom v. Stanojević 2013: 122–123). Rečenice (8), (9) i (10) sastoj se od nekoliko metafora koje se javljaju u grozdu.

U nedijaloškim pisanim tekstovima, uloga grozdova najvjerojatnije je privući pažnju čitatelja (Kimmel 2010). Pogledamo li širi kontekst primjera (8) koji preno-

simo kao (11), vidjet ćemo da se javlja na blogu¹⁰ u kojem se autor 2010. godine, dva dana prije predsjedničkih izbora, zauzima za izbor jednoga od dvaju kandidata.

- (11) *Da li ćemo ići ka sužavanju pojma demokracije, na „demokraciju s vođom“, uzdizanjem karizmatiskog lidera koji želi biti „vođa nacije“ (sintagma koju je Milan Bandić upotrijebio)? Ili ćemo izabrati razumnog čovjeka, koji može dobro obavljati dužnost predsjednika?*

Treba li nam opet „otac nacije“, ili je Hrvatska ipak punoljetna i može i bez oca?

Drugi izbor otvara šansu (ali tek šansu!) da se tijekom slijedećeg razdoblja napravi iskorak ka više, a ne manje demokracije: od vladavine elita, ka širim oblicima vladavine naroda, ka sudioničkoj (participativnoj) i deliberativnoj demokraciji.

Milan Bandić je predstavnik „hobotnice“, predstavnik kumovskog kapitalizma.

Da je pak Ivo Josipović predstavnik nekakve „crvene (komunističke) aveti“ smiješna je izmišljotina. On je (kao i današnji SDP) više liberal, nego socijalni demokrat, a kamoli komunist.

Ali, kao svaka slična velika laž, i ova podvala Bandićevog stožera otkriva nam istinu o kreatorima laži: o „kumovima“, koji su jabili Hrvatsku. Sva-ki apel za malo više demokracije, za malo više pravde, za malo više slobode... za njih je naravno „crvena opasnost“.

U tom smislu, i samo u tom: Živjela Crvena Hrvatska! Narod će im opaliti samar.

Citirani dio teksta zapravo je organiziran oko metafore *oca nacije*: u rečenici gdje se spominje *otac nacije* dolazi do suprotstavljanja Hrvatske koja treba i ne treba oca, a zatim dolazi do suprotstavljanja hobotnice i kumovskog kapitalizma crvenoj aveti i crvenoj opasnosti, gdje autor govori da crvena opasnost zapravo nije opasna. Dolazi do miješanja metaforičkih i metonimijskih obrazaca koji su okupljeni u grozd oko metafore *otac nacije*. Nije riječ o nastavku ontološki iste metafore obitelji, nego o različitim metaforama i metonimijama (*hobotnica, kumovi, crvena avet*) kod kojih dolazi do njihova miješanja, a njihova je funkcija privlačenje pažnje čitatelja na navedeni dio teksta, koji je ujedno i zaključak čitavog bloga. Definirajući

¹⁰ Blog je dostupan na: <https://blog.dnevnik.hr/zoranostric/2010/01/1627175407/crvena-i-crna-hrvatska-kumovi-lako-mijenjaju-boje.html>. Pristup 7. rujna 2019.

metaforičke grozdove kao nakupine metafora koje se nalaze 15–30 riječi lijevo i desno od početne metafore, Stanojević (2019a: 278–279) pokazuje da se u korpusu metaforičkih primjera vezanih uz riječ *nacija* 25,77% primjera javlja u metaforičkim grozdovima. Grozdovi kao diskursni i lokalni faktor stoga su nezaobilazan dio metafore.

4.2. Grozdovi i rekontekstualizacija kao način stvaranja emotivnog stila

Grozdovi metafora u interaktivnoj pisanoj i govornoj komunikaciji između dvoje i više sudionika često se temelje na tome da metafora koja slijedi početnu mijenja njezino značenje kao dio zajedničke izgradnje značenja u diskursu. Pogledajmo primjer s *forum.hr* koji donosi Stanojević (2019a: 280–281).

(12) A: *Možda stvarno jednog dana budu svi ljudi samo građani svijeta?*

B: *Oni će gospodariti, samo dok nas drže izdijeljene (u torovima)*

C: *da budemo kao ameri? bez ukusa, mirisa i osjećaja za stvarnost? ne hvala ... sad su izmislili neku svoju naciju i tradiciju jer su uvidjeli kolike su u stvari ovce.*

D: *Ma nije nacija nešto loše i negativno, samo obilježje nacije nisu granice, životni čisti prostor, nego jezik, običaji, kultura, bilo bi šteta da se to izgubi ...*

C: *Gdje ti živiš čo'ek. Gdje vidiš te nacije!?* **Od njih su ostala samo stada za šišanje i pljačkanje**, a moderne su nacije tzv. liberalne iliti državljanske. Pa ti je danas tvoj "sugrađanin" i Hrvat i Austrijanac, i Amerikanac, i Crnogorac, i Bošnjak, i Nigerijac, i Srbin (iz Srbije) ... — jer su i ako su HRVATSKI DRŽAVLJANI.

U primjeru (12) javlja se grozd nemetaforičkih i metaforičkih izraza u kojima se na različite načine eksploatira početni izraz *u torovima*, koji se povezuje s disfemizmom kojim se ljudi nazivaju ovcama, a u posljednjem dijelu i stadima za (metaforičko) šišanje i (doslovno) pljačkanje. Svaki se sljedeći govornik hvata za neki ključni dio prethodnog izraza te ga rekontekstualizira. Rekontekstualizacija je način kreativnog konstruiranja novog sadržaja na temelju stavljanja postojećeg u novi kontekst (Bauman i Briggs 1990), a često se koristi u internetskim zajednicama (Leppänen i dr. 2014) i u metaforičkom diskursu (Semino i dr. 2013).

Rekontekstualizacija prethodnih (više ili manje) metaforičkih izraza obično se ne nastavlja kroz dugačak dio diskursa nego se zaustavlja nakon nekoliko primjera

čak i u najduljim slučajevima. To znači da je riječ o (manjim) grozdovima figurativnih izraza okupljenim oko početnog elementa koji započinje niz. Rekontekstualizacijom se prethodni sadržaj mijenja s ciljem potkrepe ili osporavanja prethodnih konceptualizacija. Pogledajmo primjer rekontekstualizacije izraza *baciti prašinu u oči*, koja se javila na jednom forumu (primjer preuzet iz Stanojević 2013: 97, 120).

(13) A: Naravno, ***bacimo prašinu u oči*** i dimnu zavjesu samo da ne raspravljamo o partizanima i onima koji ovu državu muzu više od 50.godina, a i danas ih ima skoro 50.tisuća.

B: A sto ti radis osim sto ***bacas prasinu u oci*** svakome tko pokusa raspravljati o braniteljima i onima koji ovu drzavu muzu vec 15 i musti ce jos 50 godina?

...

A: Pogledaj naslov teme, pa onda pričaj ***tko kome baca prašinu u oči***. Tema su partizani i njihove mirovine, a ne Hrvatski branitelji. ***Bojim se da od silne prašine ti više ne vidiš ni monitor a kamoli naslov teme***. No ne krivim ja tebe.

B: ***Sto se tice monitora, vjeruj mi da 30'' monitor ne mogu fulati, koliko god ti prasine bacio :P***

U primjeru (13) u svakom sljedećem iskazu rekontekstualizira se figurativni izraz *baciti prašinu u oči*, kojem govornik A integrira s doslovnim značenjem kako bi ga upotrijebio protiv svog sugovornika, a ovaj mu na kraju vraća istom mjerom. Metaforički se izraz shvaća doslovno te se rekontekstualizira kako bi se osporio konceptualni sadržaj metafore ZNANJE JE GLEDANJE na kojem je utemeljen – od značenja obmane sugovornika u prva dva iskaza nastaje značenje nedostatka shvaćanja u druga dva iskaza. Rezultat rekontekstualizacije nije nužno samo konceptualne naravi, nego je riječ i o diskurzivnoj praksi u kojoj dolazi do aproprijacije ranijeg sadržaja te njegove promjene kako bi se postigao učinak na emotivnoj razini, što se događa i u govoru (Cameron 2008: 203) kao i u pisanom diskursu (Stanojević i Šarić 2019: 11–12; Stanojević 2019a).

Na afektivnoj razini grozdovi rekontekstualiziranih metaforičkih izraza u diskursu služe za stvaranje zajedničkog emocionalnog stila koji za Gammerlom (Gammerl 2012: 163) definiram kao „doživljavanje, poticanje i iskazivanje emocija, na razmeđu između diskurzivnih obrazaca i utjelovljenih praksi kao i između zajedničkih scenarija i specifičnih aproprijacija“. U diskursnim zajednicama koje se javljaju na internetu, metafore igraju različite uloge u stvaranju i izgradnji zajedničkog emocionalnog stila. Osim osporavanja koje smo vidjeli u primjeru (13), meta-

fora može služiti perpetuiranju emocionalnog stila (Stanojević 2019b: 213–217), kao način prorade negativnih osjećaja (Stanojević i Čičin-Šain 2015) te kao sredstvo igre (Čičin-Šain i Stanojević 2017). Pogledajmo jedan primjer metaforičke igre na podforumu Men Chat na forum.hr koji navode Čičin-Šain i Stanojević (2017).

(14) A: *Spreman sam za ženidbu, znam kuvati, stolariju, bravariju, informatiku, te se razmem u vodoinstalacije i elektroinstalacije. Poljoprivreda nešto malo ali se da popraviti. Ima da budem muž i pol :cerek:*

B: *Šta š se onda uopće ženit? :ne zna:*

A: *Treba netko peglati i one stvari*

C: *jeftinije ti je da platiš nekoj da „pegla“. (...)*

B: *Sigurno negdje peglaju za jeftine pare. A za one stvari prolazi i cijev od vodokotlića, bar tako kažu vrli muži koji pišu ovdje. :D*

D: *Peglaju žene, peglaju.... kartice koje uzmu od muževa. Samo se ti ženi, ali onda ne dolazi nama plaćući da gdje ti je bila glava. Obje glave. :)*

U primjeru (14) sudionici podforumu igraju se doslovnim i metaforičkim značenjem riječi *peglati*. Svaki sljedeći iskaz rekontekstualizira izraz *peglati* i njegova značenja. Sudionici ne osporavaju konceptualni sadržaj kao što je to bio slučaju u primjeru (13), nego se njime igraju kako bi se u interakciji pozvali na prethodne sudionike diskursa i na stavove koji su zajednički ovoj zajednici. Na taj način stvaraju i perpetuiraju zajednički emocionalni stil.

Uloga metafora u stvaranju emocionalnog stila (perpetuiranju, proradi ili igri) je različita, a ovisi prvenstveno o značajkama platforme na kojoj se odvija komunikacija (Stanojević 2019b). Perpetuiranje emocionalnog stila javlja se kod kraćih reakcija na neku postojeću objavu u obliku memea na nekoj platformi, a metafora se javlja slučajno i ovisi o metaforičnosti prethodne objave (Stanojević 2019b: 217). Prorada se javlja kao komentar na dulju tekstualnu objavu i kad postoji mogućnost dulje tekstualne razrade u metaforički scenarij, npr. u internetskim komentarima na novinske članke (Stanojević i Čičin-Šain 2015). Metaforička se igra javlja na platformama koje dopuštaju interakciju među članovima zajednice u dijaloškom formatu pa može uključivati dijalog s nekoliko izmjena sugovornika (Čičin-Šain i Stanojević 2017).

Stvaranje zajedničkog emocionalnog stila u diskursu pomoću metafore je lokalna, a ne globalna praksa. Ona ne ovisi o konceptualnom sadržaju metafore, nego o aproprijaciji onoga što su rekli raniji govornici i rekontekstualizaciji njihovih iska-

za s ciljem iskazivanja emocija i evaluacije. Riječ je o praksi koja je moguća u određenoj diskursnoj zajednici, ako su zadovoljeni uvjeti vezani uz samu zajednicu kao i vrstu diskursa koju pojedina platforma omogućuje.

5. Kako istraživati metaforu?

Kao lingvisti jezične dokaze moramo uzimati ozbiljno u obzir pri sagledavanju metafore u diskursu i umu. Neke gramatičke konstrukcije iskazuju veću metaforičnost od drugih. To znači da jezik nije i ne može biti sekundaran pri analizi metafora, nego ga je neophodno uzeti kao važan faktor pri njihovom određivanju i tumačenju. Neke karakteristike metafora proizlaze i iz njihove diskursne uporabe – sudionici diskursa metafore koriste u grozdovima kako bi izrazili evaluativno i afektivno značenje. Riječ je o lokalnom faktoru koji također izrasta iz uporabe.

Metafora je, dakle, sposobnost metaforizacije. Sama je sposobnost zajednička i globalna, ali na presudan način ovisi o lokalnim faktorima: jezičnim, konstrukcijskim, diskurzivnim, sociokulturnim. Metafora doista djeluje, kao što to kaže Kövecses, u odnosu lokalnoga i globalnoga, ali navedena dijada nužno uključuje međudjelovanje lokalnih i globalnih faktora, a ne samo jednostrani utjecaj globalnoga na lokalno. Globalnost faktora poput kulture, kognitivnih sposobnosti i sl. tek je oportuna fikcija, jer jezik nužno uvijek koristimo kao jedinka među drugim jedinkama na određeni način i u određeno vrijeme. Globalnost u tom smislu može biti tek epifenomen, koji proizlazi iz naknadnog zbroja lokalnih faktora koji i inače djeluju u komunikaciji.

To sa sobom nosi i neke vrlo praktične posljedice za metode istraživanja konceptualne i diskursne metafore. Prvi metodološki korak svake analize metafora jest određivanje kriterija koji će se koristiti pri utvrđivanju je li neki jezični izraz metaforičan ili nije. Takvi su postupci MIP (Pragglejazz 2007), MIPVU (Steen i dr. 2010) ili MIV (Cameron 1999). U svakom slučaju valja imati na umu da je svako utvrđivanje metafora u osnovi dio koji odgovara postupku kodiranja u kvalitativnoj analizi.

Naziv konceptualne metafore u obliku IZVORNA DOMENA JE CILJNA DOMENA (npr. NACIJA JE OBITELJ) samo je skraćena oznaka za preslikavanja koja su temelj konceptualne metafore. Stoga imenovanje metafora nije ključna aktivnost, niti predstavlja analizu – riječ je samo o načinu bilježenja elemenata za koje smatramo da se preslikavaju. Mnogo je važnije razmišljati o samim preslikavanjima i njihovim posljedicama. To je vezano i uz postuliranje konceptualnih metafora iz jezičnih dokaza – jezične dokaze valja uzeti ozbiljno i postulirati samo one vrste preslika-

vanja o kojima je moguće donijeti ponajbolje, dobro utemeljene zaključke. I sami tvorci postupkovnika MIPVU tvrde da bi dodavanje konceptualne analize smanjilo pouzdanost njihovog postupka (Steen i dr. 2010: 8). U tom smislu valja imati na umu moguću leksičku shematičnost riječi za izvornu domenu. U nekim jezičnim konstrukcijama shematičnost će doći do izražaja više nego u drugim. Primjerice, valja pažljivo zaključivati o metaforama u kojima se izvorni koncept izriče glagolom. Glagoli su shematičniji od imenica pa se stoga lako prilagođavaju različitim situacijama, što može ukazivati na manju metaforičnost. Na općenitijoj razini, kod analize metafora valja uzeti u obzir u kojoj se vrsti jezične konstrukcije metafora javlja. Veća ili manja očekivanost jezične konstrukcije može ukazati na veću ili manju karakterističnost metafore za ciljni koncept.

Osim jezičnih dokaza, za metafore je od presudne važnosti i način njihova korištenja u diskursu. Postuliranje metafora iz izraza za koje nemamo podatke o uporabi nije objasnidbeno – ono samo govori o potenciji. Tek objašnjenje načina na koji se izraz koristi među članovima neke diskursne zajednice – i razloga zašto se tako koristi – daje potpunu analizu. Premda metafore možemo shvatiti spoznajno, ne smijemo zaboraviti da je jezik sredstvo koje djeluje i među jedinkama, u socijalnoj interakciji, ne samo kao sredstvo i način izražavanja spoznaje nego i emocija.

Teorija konceptualne metafore privlačna je teorija, jer ju je naizgled lako operacionalizirati. Ipak, svaka operacionalizacija metafore nužno nosi i teorijske postulate o tome koja je uloga lokalnih i globalnih faktora. Smatram da je pri analizi metafora od presudne važnosti uzeti u obzir lokalne faktore vezane uz metaforu, jer se tako ne zanemaruju jezične i diskursne karakteristike metaforičkih izraza.

Literatura

- Barlow, Michael; Kemmer, Suzanne (ur.). 2000. *Usage based models of language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- Bauman, Richard; Briggs, Charles L. 1990. Poetics and performance as critical perspectives on language and social life. *Annual Review of Anthropology* 19. 59–88.
- Berberović, Sanja; Delibegović Džanić, Nihada. 2014. Zaglavljene u kružnom toku ili jure autocestom? Odnos konceptualne metafore i konceptualne integracije. U Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, 145–68. Zagreb: Srednja Europa.
- Biti, Marina; Marot Kiš, Danijela. 2014. Konceptualna metafora i kognitivna poetika. U Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, 203–31. Zagreb: Srednja Europa.

- Brooke-Rose, Christine. 1958. *A grammar of metaphor*. London: Secker & Warburg.
- Brugman, Claudia. 1990. What is the invariance hypothesis? *Cognitive Linguistics* 1 (2). 257–66.
- Cameron, Lynne. 1999. Identifying and describing metaphor in spoken discourse data. U Cameron, Lynne; Low, Graham (ur.), *Researching and applying metaphor*, 105–32. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cameron, Lynne. 2003. *Metaphor in educational discourse*. London: Continuum.
- Cameron, Lynne. 2008. Metaphor and talk. U Gibbs, Raymond W. (ur.), *The Cambridge handbook of metaphor and thought*, 197–211. New York: Cambridge University Press.
- Cameron, Lynne; Deignan, Alice. 2006. The emergence of metaphor in discourse. *Applied Linguistics* 27 (4). 671–90. <https://doi.org/10.1093/applin/aml032>.
- Cameron, Lynne; Maslen, Robert; Todd, Zazie; Maule, John; Stratton, Peter; Stanley, Neil. 2009. The discourse dynamics approach to metaphor and metaphor-led discourse analysis. *Metaphor and Symbol* 24 (2). 63–89. <https://doi.org/10.1080/10926480902830821>.
- Cameron, Lynne; Stelma, Juurd H. 2004. Metaphor clusters in discourse. *Journal of Applied Linguistics* 1 (2). 107–36. <https://doi.org/10.1558/japl.v1i2.107>.
- Chilton, Paul; Ilyin, Mikhail. 1993. Metaphor in political discourse: The case of the ‘common European house’. *Discourse and Society* 4 (1). 7–31. <https://doi.org/10.1177/0957926593004001002>.
- Čičin-Šain, Višnja; Stanojević, Mateusz-Milan. 2017. Affect-induced entextualization: Metaphorical games in online communities. (Rad izložen na skupu „3rd International Symposium on Figurative Thought and Language“, Osijek, 26.–28. travnja 2017.).
- David, Oana; Lakoff, George; Stickles, Elise. 2016. Cascades in metaphor and grammar: A case study of metaphors in the gun debate. *Constructions and Frames* 8 (2). 214–55. <https://doi.org/10.1075/cf.8.2.04dav>.
- Deignan, Alice. 1998. *A corpus-based study of some linguistic features of metaphor*. Birmingham: University of Birmingham. <http://theses.bham.ac.uk/831/>.
- Deignan, Alice. 2005. *Metaphor and corpus linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Deignan, Alice. 2006. The grammar of linguistic metaphors. U Stefanowitsch, Anatol; Gries, Stefan Thomas (ur.), *Corpus-based approaches to metaphor and metonymy*, 106–22. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Deignan, Alice. 2016. From linguistic to conceptual metaphors. U Semino, Elena; Demjén, Zsófia (ur.), *The Routledge handbook of metaphor and language*, 102–16. London: Routledge.

- Despot, Kristina; Tonković, Mirjana; Essert, Mario; Brdar, Mario; Perak, Benedikt; Ostroški Anić, Ana; Nahod, Bruno; Pandžić, Ivan. 2019. MetaNet.HR: Croatian Metaphor Repository. U Bolognesi, Marianna; Brdar, Mario; Despot, Kristina (ur.), *Metaphor in Language, Cognition, and Communication*, 123–46. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/milcc.8.06des>.
- Fauconnier, Gilles; Turner, Mark. 2003. *The way we think: conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.
- Feldman, Jerome A. 2006. *From molecule to metaphor: A neural theory of language*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Frank, Roslyn M. 2008. Introduction: Sociocultural situatedness. U Frank, Roslyn M.; Dirven, René; Ziemke, Tom; Bernárdez, Enrique (ur.), *Body, language, and mind: Sociocultural situatedness*, 1–20. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Freeman, Margaret H. 2006. The fall of the wall between literary studies and linguistics: Cognitive poetics. U Kristiansen, Gitte; Achard, Michel, Dirven, René Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José (ur.), *Cognitive linguistics: Current applications and future perspectives*, 403–28. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gammerl, Benno. 2012. Emotional styles – concepts and challenges. *Rethinking History* 16(2). 161–175. doi: 10.1080/13642529.2012.68118
- Geld, Renata; Stanojević, Mateusz-Milan. 2018. *Strateško konstruiranje značenja riječju i slikom: konceptualna motivacija u ovladavanju jezikom*. Zagreb: Srednja Europa.
- Gentner, Dedre; Gentner, Donald L. 1983. Flowing waters or teeming crowds: Mental models of electricity. U Gentner, Dedre; Stevens, Albert L. (ur.), *Mental models*, 99–129. Hillsdale, NJ; London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Goffman, Erving. 1986. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Grady, Joseph E. 1997. *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes*. Berkeley: University of California, Berkeley.
- Hampe, Beate. 2017. Embodiment and discourse: Dimensions and dynamics of contemporary metaphor theory. U Hampe, Beate (ur.), *Metaphor: Embodied cognition and discourse*, 3–24. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108182324.002>.
- Hebb, Donald O. 1949. *The organization of behavior: A neuropsychological theory*. New York: Wiley.
- Kimmel, Michael. 2010. Why we mix metaphors (and mix them well): Discourse coherence, conceptual metaphor, and beyond. *Journal of Pragmatics* 42 (1). 97–115. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2009.05.017>.
- Koller, Veronika. 2003a. *Metaphor clusters in business media discourse: A social cognition approach*. Vienna: University of Vienna.

- Koller, Veronika. 2003b. Metaphor clusters, metaphor chains: Analyzing the multifunctionality of metaphor in text. *metaphorik.de* 5. 115–34. <https://www.metaphorik.de/en/journal/05/metaphor-clusters-metaphor-chains-analyzing-multifunctionality-metaphor-text.html>.
- Kövecses, Zoltán. 1986. *Metaphors of anger, pride, and love: a lexical approach to the structure of concepts*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kövecses, Zoltán. 2010. A new look at metaphorical creativity in cognitive linguistics. *Cognitive Linguistics* 21 (4). 663–97. <https://doi.org/10.1515/cogl.2010.021>.
- Kövecses, Zoltán. 2015. *Where metaphors come from: Reconsidering context in metaphor*. Oxford University Press.
- Kuhn, Thomas S. 1970. *The structure of scientific revolutions*. 2. izd. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1990. The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas. *Cognitive Linguistics* 1 (1). 39–74.
- Lakoff, George. 1993. The contemporary theory of metaphor. U Ortony, Andrew (ur.), *Metaphor and thought*, 202–51. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, George. 2002. *Moral politics: How liberals and conservatives think*. 2. izd. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 2004. *Don't think of an elephant!: Know your values and frame the debate: The essential guide for progressives*. White River Junction, VT: Chelsea Green.
- Lakoff, George. 2008. The neural theory of metaphor. U Gibbs, Raymond W. (ur.), *The Cambridge handbook of metaphor and thought*, 17–38. New York: Cambridge University Press.
- Lakoff, George; Johnson, Mark. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George; Johnson, Mark. 1999. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, George; Johnson, Mark. 2015. *Metafore koje život znače*. Prevela Anera Ryznar. Zagreb: Disput.
- Lakoff, George; Kövecses, Zoltán. 1983. The cognitive model of anger inherent in American English. Cognitive Science Report 10. University of California at Berkeley, Berkeley, California: Cognitive Science Program, Institute of Cognitive Studies.

- Lakoff, George; Turner, Mark. 1989. *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1987. Nouns and verbs. *Language* 63 (1). 53–94.
- Leppänen, Sirpa; Kytölä, Samu; Jousmäki, Henna; Peuronen, Saija; Westinen, Elina. 2014. Entextualization and resemiotization as resources for identification in social media. U Seargeant, Philip; Tagg, Caroline (ur.), *The language of social media: Identity and community on the Internet*, 112–36. Basingstoke: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137029317_6.
- Littlemore, Jeanette. 2010. Metaphoric competence in the first and second language: Similarities and differences. U Pütz, Martin; Sicola, Laura (ur.), *Cognitive processing in Second Language Acquisition: Inside the learner's mind*, 295–316. Amsterdam: John Benjamins.
- Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2014. {bs,hr,sr}WaC – web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian”. U *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*, 29–35. Gothenburg, Sweden: Association for Computational Linguistics. <http://www.aclweb.org/anthology/W14-0405>.
- Omazić, Marija. 2003. *Modifications of phraseological units in English*. Unpublished doctoral dissertation, Zagreb: University of Zagreb.
- Peti-Stantić, Anita; Anđel, Maja; Keresteš, Gordana; Ljubešić, Nikola; Stanojević, Mateusz-Milan; Tonković, Mirjana. 2018. Psiholingvističke mjere ispitivanja 3.000 riječi hrvatskoga jezika: konkretnost i predočivost. *Suvremena lingvistika* 44 (85). 91–112. <https://doi.org/10.22210/suvlin.2018.085.05>.
- Pragglejazz, Group. 2007. MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol* 22 (1). 1–39. https://doi.org/10.1207/s15327868ms2201_1.
- Radden, Günter. 2014. Pučki model jezika. U Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, 47–62. Zagreb: Srednja Europa.
- Raffaelli, Ida. 2009. *Značenje kroz vrijeme*. Zagreb: Disput.
- Raffaelli, Ida; Kerovec, Barbara. 2008. Morphosemantic fields in the analysis of Croatian vocabulary. *Jezikoslovlje* 9 (1–2). 141–69.
- Ritchie, David. 2003. ‘ARGUMENT-IS-WAR’ – or is it a game of chess? Multiple meanings in the analysis of implicit metaphors. *Metaphor and Symbol* 18 (2). 125–46. https://doi.org/10.1207/S15327868MS1802_4.
- Ritchie, David. 2004. Common ground in metaphor theory: Continuing the conversation. *Metaphor and Symbol* 19 (3). 233–44. https://doi.org/10.1207/s15327868ms1903_4.
- Semino, Elena; Deignan, Alice; Littlemore, Jeannette. 2013. Metaphor, genre, and recontextualization. *Metaphor and Symbol* 28 (1). 41–59.

- <https://doi.org/10.1080/10926488.2013.742842>.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2009a. *Dijakronijska varijacija u metaforičkim modelima: razrada metodologije*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2009b. Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova. *Suvremena lingvistika* 35 (68). 339–69.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2013. *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2014. Konceptualna metafora i gramatika. U Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, 91–115. Zagreb: Srednja Europa.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2019a. Chapter 10. Metaphorical and non-metaphorical dimensions of the term *nacija* in Croatian online discourse. U Šarić, Ljiljana; Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Discourse approaches to politics, society and culture*, 259–86. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/dapsac.82.11sta>.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2019b. Metafora i osjećaji u internetskom diskursu. U Molvarec, Lana; Pišković, Tatjana (ur.), *Metafore u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi. Zbornik radova 47. seminara Zagrebačke slavističke škole*, 207–29. Zagreb: FF Press i Zagrebačka slavistička škola.
- Stanojević, Mateusz-Milan; Čičin-Šain, Višnja. 2015. The therapeutic function of metaphor: The case of emotions in the Croatian public discourse. *Poznańskie studia slawistyczne* 9. 91–108. <https://doi.org/10.14746/pss.2015.9.6>.
- Stanojević, Mateusz-Milan; Ljubičić, Mateja. 2012. A cognitive grammar study of anger words in Croatian: The interaction between metaphors and grammar. (Rad izložen na skupu Researching and applying metaphor 9, Lancaster, 4.-7. srpnja 2012).
- Stanojević, Mateusz-Milan; Šarić, Ljiljana. 2019. Metaphors in the discursive construction of nations. U Šarić, Ljiljana; Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Metaphor, nation and discourse*, 1–32. Amsterdam: John Benjamins. doi:10.1075/dapsac.82.01sta.
- Stanojević, Mateusz-Milan; Tralić, Ivo; Ljubičić, Mateja. 2014. Grammatical information and conceptual metaphors: The case of anger. U Peti-Stantić, Anita; Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Language as Information: Proceedings from the CALS Conference 2012*, 131–54. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Steen, Gerard. 1999. Metaphor and discourse: Towards a linguistic checklist for metaphor analysis. U Cameron, Lynne; Low, Graham (ur.), *Researching and applying metaphor*, 81–104. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steen, Gerard. 2008. The paradox of metaphor: Why we need a three-dimensional model of metaphor. *Metaphor and Symbol* 23 (4). 213–41. <https://doi.org/10.1080/10926480802426753>.

- Steen, Gerard; Dorst, Lettie; Herrmann, Berenike; Kaal, Anna A.; Krennmayr, Tina; Pasma, Trijntje. 2010. *A method for linguistic metaphor identification: From MIP to MIPVU*. Amsterdam: John Benjamins.
- Stefanowitsch, Anatol. 2006. Words and their metaphors: A corpus-based approach. U Stefanowitsch, Anatol; Gries, Stefan Th. *Corpus-based approaches to metaphor and metonymy*, 63–105. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Stickles, Elise; David, Oana; Dodge, Ellen K.; Hong, Jisup. 2016. Formalizing contemporary Conceptual Metaphor Theory: A structured repository for metaphor analysis. *Constructions and Frames* 8 (2). 166–213. <https://doi.org/10.1075/cf.8.2.03sti>.
- Sullivan, Karen. 2013. *Frames and constructions in metaphoric language*. Amsterdam: John Benjamins.
- Šarić, Ljiljana. 2014. Metafora, diskurs i društvo. U Stanojević, Mateusz-Milan (ur.), *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, 169–202. Zagreb: Srednja Europa.
- Štrkalj Despot, Kristina. 2013. Od neurona do metafore (i natrag): neuralna teorija metafore u okviru neuralne teorije jezika i mišljenja. *Suvremena lingvistika* 39 (76). 145–73.
- Turner, Mark. 1990. Aspects of the invariance hypothesis. *Cognitive Linguistics* 1 (2). 247–55.
- Turner, Mark. 1996. *The literary mind*. New York: Oxford University Press.
- Varela, Francisco J.; Thompson, Evan; Rosch, Eleanor. 1991. *The embodied mind: Cognitive science and human experience*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Žic Fuchs, Milena. 1992. Konvencionalne i pjesničke metafore. *Filologija* 20–21. 585–93.

Adresa autora:

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, Zagreb
E-mail: mmstanoje@ffzg.hr

METAPHOR AT THE INTERSECTION OF CONCEPTS, LANGUAGE AND DISCOURSE

This paper presents “a third way” between seeing metaphor as a conceptual or a discursive phenomenon. Metaphor is presented as the ability to metaphorize which is common and global, but which depends on local factors in a significant way. The following linguistic factors which have an impact on metaphor are mentioned: explicitness or implicitness of

metaphors, different metaphoricity of different grammatical forms and lexical characteristics of source-domain expressions. On the level of discourse, metaphorical clusters and the role of metaphor in the creation of emotional styles are dealt with. The presented views are situated among contemporary theories of metaphor, especially the three-dimensional metaphor theory presented by Gerard Steen, and Kövecses's contextual model. The paper ends with an overview of methodological consequences of the presented viewpoint for the research of metaphor.

Key words: conceptual metaphor; discourse metaphor; grammar; discourse; methodology.